

Loreta JUCIUTĖ

Keletas pakaitinio atlikimo būdo funkcinių aspektų

Several Functional Aspects of Alternate Singing

Anotacija

Šiame straipsnyje aptariami pakaitinio liaudies dainų atlikimo būdo funkciniai aspektai. Pakaitinis dainavimas laikomas universaliu reiškiniu, todėl jo funkcinės paskirties prielaidos bandomos atskleisti gretinant su kitomis universalijomis. Pakaitinio atlikimo būdo funkcijos išryškėja mitologijos, antropologijos, sociologijos mokslų tyrimų rezultatų kontekste. Išskirtos pagrindinės funkcinės raiškos galimybės mitologiniame ir sociologiniame lygmenyje sąveikauja tarpusavyje ir atsiskleidžia apeiginiame lygmenyje.

Raktažodžiai: pakaitinis atlikimo būdas, universalija, dualinė organizacija, apeiga, komunikacija, funkcija.

Abstract

In this article the functional aspects of the alternate singing of folk songs are discussed. Alternate singing is considered a universal phenomenon. That is why an attempt is made to reveal its functional purpose comparing it with other universal phenomena. The functions of this way of performing are disclosed in the context of the results of research into mythology, anthropology and sociology. The main possibilities of functional expression on mythological and sociological level, which have been distinguished, interact and are revealed on a ritual level.

Keywords: alternate singing, universals, dual organization, ritual, communication, function.

Pakaitinis dainavimas – tai dainos atlikimas keleto atlikėjų grupių pakaitomis¹. Stebėtinai plati šio atlikimo būdo paplitimo geografija (panašios ar net tapačios tokio atlikimo formos žinomos lietuvių, albanų, gruzinų, afrikičių ir kitų tautų folklore), laiko aspekto neapibrėžtumas (nuo mitologiniame lygmenyje atpažįstamų pakaitinio dainavimo apraiškų iki šiandieninių ekspedicijų metu fiksuojamų jo liekanų) ir variantų įvairovė leidžia pagrįstai teigti, kad dainavimas pakaitomis – universalus reiškinys. Jis nėra ribojamas ir raiškos požiūriu – pakaitomis giedamos bažnytinės liturgijos giesmės, šitaip atliekamos ir daugelio apeigų (kalendorinių, šeimos, darbo) metu skambančios, ir neapeiginių žanrų (humoristinės, vaikų, jaunimo, meilės ir pan.) dainos.

Toks daugialypio, universalus reiškinio funkcinės paskirties įvardijimas įmanomas gretinant jį su kitomis universalijomis, galėjusiomis lemti tokio atlikimo būdo atsiradimą, taip pat – ir prasmę. Dėmesys pirmiausia krypta į žmogaus mąstymo – pasaulėžiūros – socialinio gyvenimo santykį, koreliaciją. Pasitelkę įvairių sričių – mitologijos, antropologijos, filosofijos, sociologijos ir pan. tyrėjų darbus, išskiriame keletą hipotetinių teiginių, padėsiančių priartėti prie analizuojamo klausimo esmės:

- sąlyginė pakaitinio atlikimo būdo samprata – tai dviejų narių gretinimo / priešpriešinimo raiška, taigi – dualinės organizacijos išraiška;

- dualinė organizacija – universali ir visuotinė forma, būdinga tam tikrame istorinio vystymosi etape visoms žemės rutulio tautoms (C. Lévi-Strauss, D. Maybury-Lewis, A. Zolotariovas [Золотарев], V. Popovas [Попов]);

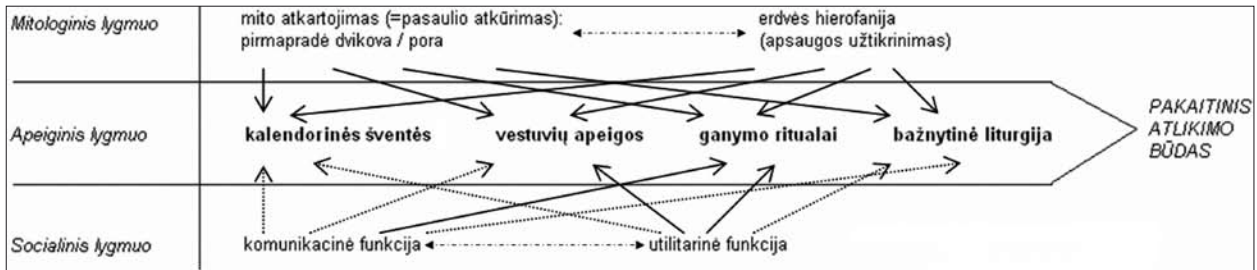
- dualinė organizacija lėmė visuomeninio gyvenimo pobūdį ir atsispindėjo visose socialinio ir dvasinio gyvenimo apraiškose (K. Maddock, D. Maybury-Lewis);

- dualistinis mąstymas paveikė žmonijos pasaulėžiūrą, atsiskleidžiančią gausiuose dualistiniuose mituose ir perkeltą į apeiginių lygmenį (M. Eliade);

- kai kurios pakaitinio atlikimo formos funkcinėmis tampa žvelgiant į jas socialinio lygmens aspektu – čia lemiamas yra komunikacijos poreikis.

Taigi sąlygiškai galėtume nurodyti keletą pakaitinio atlikimo būdo ištakų ir funkcinės raiškos galimybių mitologiniame bei socialiniame lygmenyse, kurie sąveikauja tarpusavyje, atsispindi ir apeiginiame lygmenyje (žr. 1 pvz.). Diagramos grandžių (lygmenų) elementai pateikti labai apibendrintai, todėl sąveikos galimybės atskleistos tik iš dalies. Toliau čia kalbėsime apie kiekvieną lygmenį (išskyrus pakaitinio atlikimo raišką bažnytinėje liturgijoje – šią temą reikia atskirai nagrinėti).

Straipsnyje aptariama pakaitinio atlikimo būdo paskirtis. Apžvelgiami ne tik konkretūs funkciniai aspektai, bet ir kai kurie šio atlikimo būdo ištakų, raiškos ir jų koreliacijos aspektai. Nusakyti dainavimo pakaitomis paskirtį – sudėtingas ir dar daug ateities tyrimų laukiantis klausimas. Šiame darbe atsakyti į jį nesitikima, tačiau kai kurios įžvalgos ar keliamos prielaidos galbūt nurodys kryptis vėlesniems analizuojamo reiškinio tyrimams.

1 pvz. Pakaitinio atlikimo būdo ištakų ir raiškos sąveika

Terminija

Etnomuzikologijos mokslui vis dar neturint vieningos terminijos sistemos, etnomuzikologinės literatūros skaitytas dažnai susiduria su vieno ar kito termino tikslaus apibrėžimo problema. Ypač ji aktuali kalbant apie tokius folkloro reiškinius, kuriems įvardyti netinka (arba tinka tik iš dalies) kitose srityse (muzikologijoje, lituanistikoje ir kt.) vartojami terminijos skoliniai. Su šia problema pirmiausia ir buvo susidurta tiriant *pakaitinį atlikimo būdą*. Dainuojamojo folkloro atlikimas pakaitomis, nuo XX a. pradžios patraukęs folkloro rinkėjų bei tyrėjų dėmesį², iki šiol vadinamas įvairiai – *antifoniniu*, *amebėjiniu*, *responсорiniu*, *dialoginiu*, *pakaitiniu*³. Pakaitinio atlikimo būdo apžvalgai skirtame straipsnyje ši problema jau buvo aptarta (Juciūtė, 2004, p. 159–161), buvo pasiūlyti trys pagrindiniai vartotini terminai: *antifoninis*, *amebėjinis* ir *pakaitinis*. Tiriant aptariamąjį atlikimo būdą įvairiais aspektais, išryškėjo kai kurie termino *antifoninis* vartosenos keblumai (nesuderinami profesionaliosios ir liaudies muzikos *antifoninio* atlikimo skirtumai, painiava įvardijant atlikimo būdo variantus ir pan.), todėl ir šiame, ir vėlesniuose šį atlikimo būdą nagrinėjančiuose darbuose terminą *antifoninis* siūloma keisti lietuvišku atitikmeniu *pakaitinis* (visų terminų, kuriais nusakomas dainavimas keičiantis, apibrėžimus žr. straipsnio pabaigoje pateikiame Terminų žodynėlyje).

1. Mitologinių vaizdinių atspindžiai apeiginių dainų pakaitiniame atlikime

1.1. Dualinės organizacijos universalija mitologijoje

Dualizmo atsiradimas – dažnai antropologų, etnologų, mitologų ir kitų mokslo šakų tyrinėtojų svarstomas klausimas. Nors pagrindinėmis dualizmo kilmės prielaidomis gana vieningai laikomos žmogaus psichikos savybės ir pirmykštės orientacijos erdvėje suvokimas, šias prielaidas patvirtinančiose interpretacijose ryškėja du požiūriai. Pagal vieną jų, dualinis erdvės organizavimas siekia gimininės santvarkos atsiradimo laikus, kitaip tariant – gimininės santvarkos atsiradimas buvo susietas su pirmąja bendruo-

menės sureguliuavimo forma, kuri rėmėsi dualistiniais principais (V. Kuznecova [Кузнецова]). Žymiausias šio požiūrio pagrindėjas – rusų tyrinėtojas A. Zolotariovas (1941 m. parašyta šio autoriaus studija „Pirmykščių tautų dualinė organizacija ir dualistinės kosmogonijos kilmė“ išleista 1964 m.⁴), iš dalies tokią dualinės organizacijos kilmę atspindi ir C. Lévi-Strauss⁵ bei kitų tyrinėtojų darbai. Pagal šį požiūrį dualinė bendruomenės organizacija – pirminė socialinė sistema, lėmusi egzogaminių santykių nusistovėjimą: „Pirmoji genties organizacijos forma buvo kiekvienos pirmykštės genties dalijimas į dvi egzogamines, darbe ir vedybiniame gyvenime atskirtas gimines. Giminių santvarkos atsiradimo iš pirmykštės genties procesas vyko gentį dalijant į dvi puses, dvi pirmykštės egzogamines gimines [...]. Genties virtimo giminine bendruomene procesas buvo universalus, visapasaulinis istorinis procesas, o dualinė organizacija – visuotinė pirminė gimininės santvarkos forma. Pirminė giminė visada ir visur turėjo dualinės organizacijos formą; ši forma visuotinai buvo pirmoji sutvarkytos bendruomenės forma“ (Золотарев, 1964, p. 50). Kito požiūrio šalininkai (D. Maybury-Lewis⁶, V. Popovas⁷) teigia, kad socialiniame kontekste dualizmas gali būti dviejų formų: absoliutus (statiškas) – bendruomenės dalijimas į dvi kategorijas („mes – jie“, „savi – svetimi“, „senieji – jaunieji“ ir pan.). Šios formos atspindi skirtingus socialinės organizacijos lygmenis ir koreliuoja kaip bendra / atskira. Statinė dualinė organizacija gali pasireikšti skirtingose žmonijos vystymosi stadijose dėl visiškai skirtingų priežasčių, o konkrečias dualines organizacijas gali sudaryti ir egzogaminė, ir endogaminė pusės.

Abi aptartosios nuomonės apie dualinės organizacijos atsiradimą⁸ – ir pirmoji, nukreipianti žvilgsnį į konkretų pirmykštės genties virtimo giminine bendruomene laikotarpį, ir antroji, galimu dualinės organizacijos atsiradimu laikanti kiekvieną istorinį laikotarpį – pripažįsta dualumą esant universalija, paveikusia žmogaus mąstymą bei pasaulio pažinimo pobūdį ir atspindinčia žmonijos dvasiniame gyvenime, pirmiausia – mitologijoje.

Mitologijoje ypač išplėtoti „dvejų požiūrių visumų pagrindu konstruojami ženklų kompleksai“

(*Pasaulio medis*, 1999, p. 346) – pirmą kartą sąmonės pasaulio pažinimo priemonė. Dvejetainių požymių, simbolių (binarinių opozicijų) sistema, kuri iki šių dienų veikia įvairių tikėjimų, prietarų plotmėje⁹, mitologijoje dažniausiai aprėpia 10–20 priešingų požymių porų. Šios prieštaros susijusios su erdvės struktūra (viršus–apačia, dangus–žemė, rytai–vakarai ir pan.), laiko koordinatėmis (diena–naktis, pavasaris–žiema ir pan.), spalvomis (balta–juoda, raudona–juoda), taip pat su prieštaromis, esančiomis ant gamtos ir kultūros, gamtos ir socialumo ribos (šlapia–sausas, žalias–virtas, vanduo–ugnis), socialinėmis prieštaromis (sakralus–pasaulietinis). Beje, visi kairieji ir visi dešinieji prieštarų nariai sudaro visumą, kurių santykiams gali būti taikoma daug bendresnė opozicija: laimė–nelaimė, gyvybė–mirtis, pora–ne pora (*Pasaulio medis*, 1999, p. 346).

Mituose dažnai ne tik priešpriešinami kokie nors du simboliai (naudingi arba kenksmingi tam tikrai genčiai ar jos daliai), neretai juose yra ir du veikėjai, du broliai (ar brolis ir sesuo, retai – seserys) dvyniai (vėlesniuose mituose giminystės ryšys silpnėja, galiausiai – visai pamiršamas). Broliai dvyniai – nepaprastos būtybės, veikiančios kaip kultūriniai herojai ar genties pradininkai. Vienas iš brolių siejamas su visa, kas gera ir naudinga, antras – su visa, kas bloga arba netinkamai padaryta. Broliai vos gimę tampa varžovais: pavyzdžiui, irokėzų ir huronų mite Joskecha sukūrė saulę ir visa, kas žemėje naudinga; jaunesnysis jo brolis dvynys Taviskaronas sukūrė uolas, žalingus gyvūnus, dyglius ir erškėčius, be to, sukėlė pirmąjį žemės drebėjimą. Taviskaronas priešinasi visiems geriems Joskechos sumanymams, susikovęs su juo ir sužeistas, pasislepia požemio karalystėje. Po grumtynių su broliu Joskecha įžengia į dangų (*Dvynių mitai*, p. 74).

Kai kuriuose dualistiniuose mituose dvyniai nėra antagonistai, o tik įkūnija skirtingus pradus, susijusius su kuria nors genties dalimi. Amerikos indėnų zūnijų įsivaizdavimu, dvyniai padalijo gentį į dvi fratijas – žiemos ir vasaros žmones. Abu dvyniai atlieka ir kultūrinių herojų funkcijas: jie išveda žmones iš olos į saulės šviesą, parūpina jiems ginklų ir darbo įrankių. Šio tipo mituose dvyniai dažnai dubliuoja vienas kito funkcijas, abu yra naudingi žmonėms. Tačiau šiuose mituose išryškėja daug archajinių motyvų, liudijančių, jog iš pradžių brolių santykiai buvę priešiški (*Dvynių mitai*, p. 74).

Kovos, grumtynių motyvas būdingas ne tik dvynių mitams, bet ir tokiems kosmogoniniams mitams, kuriuose pasaulis sukuriamas sunaikinant kokią nors antropomorfinę būtybę (skandinavų mitologijoje – Ymir, indų – Purusha, kiniečių – P'an-ku) arba vandens pabaisą (babiloniečių mite Mardukas, nugalėjęs jūros pabaisą Tiamat, iš jo sukaptoto kūno sudarė kosmosą, o iš svarbiausio Tiamat sąjungininko demono Kingaus kraujo sukūrė žmogų) (Eliade, 1977, p. 83; 1997, p. 54). Lietuvių mitologijoje

analogiška galėtume laikyti Perkūno ir Velino (požemių Dievo; vėliau, degradavus vaizdiniui, Veliną keičia velnias, vokietukas, šilinis) priešiškumą (žr. Laurinkienė, 1996(a), p. 135–165; 1996, p. 53–54). Perkūnas sakmėse vaizduojamas kaip stiprus vyras su varine barzda ir kirvuku rankoje, o jo priešininkas dažniausiai pasirodo zoomorfiniu arba antropomorfiniu (deformuoto – šlubo, kuproto, vienaakio ir pan. – žmogaus) pavidalu, rečiau – kaip slibinas, pabaisa, turinti žvynuotą kūną, baisesius narsus ir kiaulės galvą arba atrodo kaip žuvis su sparnais (Gimbutienė, 2002, p. 122). Daugelyje Perkūno ir velnio kovos aprašymų Perkūnas vaikosi velnią septynerius metus, o kai nutrenkia velnią, šis dingsta septyneriems metams, o paskui vėl iškyla iš po velėnos. Po velėna – jau Velino karalystė ir joje Perkūnas neturi galios:

Kartą Perkūnas su velniu turėjo ginčą. Perkūnas žadėjo užmušti velnią, velnias jam sako: „Lįsiu po troba“. Perkūnas atsakė: „Aš ir ten mušu“. Velnias sako: „Aš lįsiu į medį“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu po akmeniui“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu po kalnu“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu į pirtį“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu į bažnyčią“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu po altorium“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu į kieliką“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu į mistranciją“. – „Aš ir ten mušu“. – „Aš lįsiu po atgal atvirtusia žemės velėna“. – „Aš čia tavęs nemušu – gali čia gulėti“. Nuo to laiko velnias slepiasi po velėna, kad Perkūnas neužmuštų (Balys, 1956, p. 19–20).

Šioje sakmėje Perkūno ir velnio konfliktas išreikštas *žodinės dvikovos* (dialogo, ginčo) būdu. Tai dviejų mitinių būtybių (griaustinio dievo ir požemių dievo) dvikova, kuri, anot mitologės N. Laurinkienės, turi dar ir perkeltinę prasmę – aiškinama, kas yra perkūnija: „Perkūnas, sako, trenkia – velnius šaudo: kur velnias slapstosi, Perkūnas vis trenkia. Tai velnias su Perkūnu barės“; „Griausmas graudžia – tai Dievas velnius muša. Dievas su velniu sporyjos“ (Laurinkienė, 1996(a), p. 164–165).

Kituose mituose pasaulis kuriamas atskiriant du pradinius vienetus. Čia M. Eliade išvelgia tris variantus: a) Dangaus ir Žemės, kitaip sakant – Pasaulio Tėvų, atskyrimas, b) pirmą kartą amorfinės masės, „Chaos“ atskyrimas, c) kosmogoninio kiaušinio perskėlimas pusiau (Eliade, 1977, p. 83).

Taigi dualistinis mąstymas mituose atsispindi labai įvairiai, dualizmas juose gali būti arba antagonistinis (pirmą kartą brolių, dviejų mitinių būtybių dvikova), arba vieningas (dviejų brolių bendras kūrimo procesas, pirmą kartą pora – Dangus ir Žemė). Šiaip ar taip, dualinį pradą mite matome akivaizdžiai. Tai vienas pakaitinio atlikimo ir mitologijoje atsispindinčio dualistinio mąstymo sąsajų aspektas („vidinis“ požiūris). „Išoriniame lygmenyje sąsajos išvelgiamos bendroje pakaitinio dainavimo ir kosmogoninio mito atkartojimo (ritualų metu) funkcijoje (plačiau apie tai žr. 1.3. poskyryje).

1.2. Dviejų grupių nesantaikos raiška

Dualistinį mąstymą, kurio viena pagrindinių apraiškų mitologiniame lygmenyje išvėlgėme esant *antagonizmą*, apeiginiame lygmenyje ypač aiškiai atspindi dviejų narių (giminių, dainuojančių grupių ir pan.) nesantaikos raiška. Dviejų priešingų pusių kova ypač ryški **vestuvių apeigose**: čia susitinka dvi *svetimos* viena kitai giminės – jaunosios ir jaunojo. Abiejų giminių atstovai sudaro besivaržančius tarpusavyje pulkus, kurių nesantaika akivaizdi ir lietuvių, ir daugelio kitų tautų vestuviniuose papročiuose. Lietuvių vestuvinių apdainavimo dainos gerokai pranoksta visuose kituose žanruose randamo pakaitinio atlikimo pavyzdžius. Nors lietuvių vestuvinių dainų cikle ryškios kovos tarp priešingų pusių tarsi ir nėra (neretai visus apeigos dalyvius apdainuodavo arba vienas dainininkų pulkas, arba du, kurių antrasis tik pakartodavo tai, ką dainavo pirmasis), tačiau ir išlikęs pakaitinis dainavimo principas, ir kai kurie išsamesni vestuvių aprašai leidžia manyti kadaise varžytuves dainomis buvus svarbia apeigos dalimi. Pavyzdžiui, pateikiamas Eduardo Gizevijaus „Tilžiškių lietuvininkų parvedliavimo aprašymo“ fragmentas: „Dainas dainavo arba visi sykiu, arba pasivadudami atskiri stalai, kol galiausiai prasidėjo tikros dainų varžybos, kuriose viena pusė siekė pranokti antrąją. Užgeriami kaip laimėtojai buvo tie, kurie nesidavė išmušami iš tono ir užtrenkė bei privertė nutilti kitus. Galiausiai radosi stačiai kurtinantis tonų sąmyšis, į kurį kita pusė atsiliepdavo tokiu pat smarkumu, juoba įkarščiui smarkiausiai įsiūbavus vienus stalus prieš kitus“ (Gizevijus, 1970, p. 156).

Dainų varžytuves matome ir šiais laikais vykstančiose kai kuriose „tradiciskesnėse“ vestuvėse: „buvo renkami stalų „komendantai“, stalų pristatymas, dainuojamos dainos – kas geriau, daugiau ar mandresnių dainų padainuos“¹⁰; „Buvau vestuvėse, kur jaunasis – lietuvis, o jaunoji – lenkė. Lenkyniavom tarpusavy lenkai ir lietuviai dainomis, lietuviai nugalėjo“¹¹. Analogiškų varžymosi dainomis aprašų randame daugelio kamyninių tautų literatūroje. Pateiksime čia tik keletą, geriausiai atspindinčių dviejų pusių priešišumą vestuvėse, tačiau ir jų pakaks akivaizdziam giminių nesantaikos universalumui įrodyti. Latvijoje dainų varžytuvės – apskritai vienas svarbiausių ne tik vestuvių, bet ir kitų švenčių elementų: „Per šventes ir kitus didelius žmonių susibūrimus senovėje rengdavo dainavimo varžybas. Dainuodavo ne tik moterys, bet ir vyrai. Dainininkai pasidalindavo į dvi priešingas grupes, ir kiekvienos priešakyje buvo dainavedė. Priešingas grupes sudarydavo, paprastai talkose, pobūviuose ir vestuvėse, atskirų kaimų, atskirų apylinkių žmonės. Ir kiekviena grupė dainavo pagal eilę. [...] Kuri turėdavo geresnę dainavedę, ta nugalėdavo. Čia dėmesys kreipiamas tiek į dainų gausumą, tiek ir į gražumą“ (Niemi, 1996, p. 273).

Varžosi (ginčijasi, kovoja) dvi koku nors požiūriu (gyvenamosios vietos, lyties ir pan.) *svetimos* viena kitai

grupės. Varžytuvėse, be abejo, ypač pabrėžiama *savos giminės* priešprieša *svetimai*: „Varžytuvių-apdainavimo dainos kupinos aštraus, sodraus ir taiklaus humoro, neretai jų išmonė šiuurkšti ir kandi. Atliekant dainas varžosi dvi grupės – vestuvinės vilkstinės dalyviai ir jaunosios giminės. Peikdamos svetimus, girdamos, išaukštindamos savus, įnirtingai pajuokdamos viena kitą, abi pusės varžosi išmoningumu, stengdamosi pranokti viena kitą išradingumu. Ypač išjuokiami jaunoji ir jaunikis, t. y. jaunesni, nemažai sąmojo tenka svotui ir svočiai, taip pat ir kiekvienam vestuvių svečiui. [...] Varžytuvių dainos atliekamos tik kolektyviai ir griežtai keičiantis dviem vestuvių pusėms“ (Vitoliūš, 1986, p. 37). Estijoje varžytuvės prasidėdavo vos atvykus jaunojo pulkui į jaunosios namus: „Vakarinėje Saaremos salos dalyje, ypač Mustjalos parapijoje, būdingos dainų varžytuvės tarp abiejų pusių dainininkų prie uždarytų vartų. Beveik 1/3 visų Mustjalos parapijoje užrašytų vestuvinių dainų yra tokioms varžytuvėms skirtos pajuokiančios dainos“ (Кыйва, 1982, p. 34). „Be tiesioginio ceremonijos atlikimo, dainininkų sąsąuka (rus. *перекличка*) virsdavo savotišku geriausių apylinkės dainininkų turnyru, ypač tose vietovėse, kur vestuvinių apeigų buvo mažiau, pavyzdžiui, Mulgimoje ir šiaurinėje Oandimoje. Tarvastujoje dainavimas vestuvėse atrodė taip. Pasakoja Mareta Volt, 73 m.: „*казитузед* dainas dažniausiai atlikdavo vestuvių metu; dainavo jas pagyvenę, dažniausiai moterys, kai kada ir vyrai, griežtų taisyklių nebuvo. Dažnai dainuodavo taip: dvi pagyvenusios moterys susėsdavo į vieną kampą, antroji moterų pora sėsdavo į kampą priešais – jos bardavosi viena su kita nors ir pusdienį; dažnai bardavo viena kitą ir tiesiogiai įžeidžiančiais žodžiais. Į tą kampą joms duodavo ir alaus, ir degtinės, tada liežuviai atsirišdavo dar labiau, o dainuoti tapdavo dar lengviau. Dainuodavo įvairiai, kartais iš pradžių – viena pora, kartais net po vieną, o kartais netgi abi poros kartu: viena jų paprastai buvo jaunikio pusėje, kita – jaunosios“ (Тампере, 1983, p. 35–36). Jaunosios ir jaunikio pusių varžytuvės dainomis žinomos taip pat rusų (Сумцов, 1996, p. 11, 20) ir apskritai – slavų vestuvėse (Агапкина, 2000, p. 189–190).

Priešprieša *savas–svetimas*, vestuvėse ypač ryški tarp dviejų *giminių*, **kalendorinėse apeigose** pasireiškia nesantaika (priešiškumu, kova ir pan.) tarp skirtingos *lyties* atstovų. Lietuvių kalendoriniame folklore šią opoziciją geriausiai atspindi advento-Kalėdų laikotarpiu žaisti dialoginiai žaidimai: bardavosi dvi priešpriešiais vaikščiojančios eilės, kurias dažniausiai sudarydavo atskirai vyrai ir moterys. Vienas tokių žaidimų tipų – *Mes pasejom grikelius* (LLDK Kl 247)¹², kurio analogai slavų folklore („Проро“) pateikiami kaip ryškiausi nesantaikos tarp dviejų grupių žaidimuose pavyzdžiai: „Žaidimai „Проро“ – ne vien dialogas, bet būtent dviejų priešiškių pusių varžymasis. Kaip ir žodinių dvikovų tradicijoje, čia ryški dviejų dialoge

dalyvaujančių grupių nesantaikos tema. Žaidžiančiųjų partijos save vadina „pulkais“ („В нашем полку прибыло, в нашем полку убыло!“), savo veiksmus – „karu“ („Кто же с нами, под Казань воевать?“ „Пустите нас, пустите нас, до гир воевать“ ir kt.), o priešininkas apibūdinamas neigiamai („Чорнушко, душко... хотять тебе замѣж дати... за мужичину, вражного сина!“) (Агапкина, 2000, p. 184). Beje, slavų žanrinėje sistemoje šie žaidimai priskiriami ne kalėdiniam, o pavasario apeigų ciklui. Pakaitinis dainavimas pavasario apeigose slavams apskritai gana būdingas: „dialoginė forma – bendras pavasario apeigų folkloro bruožas“ (Агапкина, 2000, p. 148). Taip šaukiamas pavasaris (apeiga *закликание весны*): „Ir Rusijoje, ir Ukrainoje, ir Baltarusijoje „pavasario šaukimo“ apeiga neretai įgaudavo ryškiai konfliktinę dialoginę formą. Tai galėjo būti, pavyzdžiui, apsižodžiavimas tarp kaimynų arba tarp merginų ir vaikinių, kartais vadinama „кликанием“ arba „гуканием весны“ (ten pat; išskirta aut. – L. J.). Pakaitomis dainuota ir kitų slavų pavasario apeigų metu (pvz., Вождение «стрель») (Гусев, 1986, p. 64), bet nesantaikos tarp skirtingų lyčių elemento jose nebūta.

Opoziciją *savas–svetimas* papildoma dar vienas – mordvių apeiginis folkloro pavyzdys: „Ankstų pavasarį merginos ir vaikinai, dažniausiai iš vienos kaimo gatvės, ėjo ant upės kranto ir dainavo dainas-*poziaramot*. O priešingame krante rinkosi kitos gatvės jaunimas ir pradėdavo žodinę dvikovą, varžydamiesi kalbos išradingumu, šmaikštumu ir vaizdingumu. Viena grupė pradėdavo dainą, o kita atsakydavo jai, improvizuodama poetinį tekstą. Tai trukdavo tol, kol viena grupė nutildavo“ (Устно-поэтическое..., 1987, p. 10). Lyčių priešpriešos čia taip pat nėra, šis aprašas atskleidžia opoziciją *sava–svetima bendruomenė*.

Šią opoziciją išvelgiame ir lietuvių **piemenų** folklore – skirtingų kaimų piemenys trumpomis dainelėmis pajuokdavo, peikdavo vieni kitus (žr. AM 629): „Vaji olia, vaji olia, olia olia! / Vai jūs vagys, vaji olia, / Smalabambiai... / Degutpilviai... / [...] Neganykit... / Po mūsų laukus... / Po dirvonus... / Kad pagausim... / Tai pakarsim... [...]“ [BsOD 342]; „O Ramoškiai, Ramoškiai, einam pasimušti, an dieva padėjima, 'n krauja praliejima, 'n dešim svarų akmina bembima, į galvą devima, o oo, o lia liol!“ (AM 52¹³). Piemenys šaipydavosi vieni iš kitų ir tokiomis dainelėmis: „Marciukas paparciukas / Ganė vištas paparciaus. / Šūda jam, ne pautienės, / Tik jam košės kaip raugienės“ (LLD I 912) ir pan. Tokios pajuokiančios dainelės bei oliavimai užrašyti kaip monologiniai, tačiau sunku įsivaizduoti, kad piemuo, išgirdęs šitaip save pajuokiant, galėtų neatsakyti dar šmaikštesniais žodžiais. Piemenų „kovą“ mini ir Jonas Basanavičius: „[...] Tokius „oliavimus“ ryluoja piemens vieno kaimo prieš piemenis svetimo, kito kaimo ir tankiausiai kur ant kalnelio, kalvos stovėdami“ (cit. pagal AM, p. 619).

1.3. Erdvės hierofanija

Ypatingos – apsauginės – erdvės kūrimo (erdvės hierofanijos) paskirtis išvelgiama nedialoginių dainų pakaitiniame atlikime. Gana dažnai antra (trečia ir t. t.) atlikėjų ansamblio dalis tiesiog atkartoja pirmosios padainuotą tekstą (ir / ar melodiją). Kita pakaitinio dainavimo rūšis – *amebėjinis atlikimas* – taip pat būdinga nedialoginėms dainoms: antra atlikėjų ansamblio dalis dainuoja refreną, papildantį pirmosios padainuotus prasminio teksto žodžius. Dviejų pusių „kovos“ dainoms pakaitinis atlikimas atrodo savaime suprantamas, o šios grupės dainų pakaitinio dainavimo prasmė (funkcija) kelia daugiau neaiškumų. Galbūt svarbus buvo tiesiog *ilgas dainavimas*, „įvedantis“ apeigos dalyvius į tam tikrą garsinę erdvę? Pakaitinio atlikimo formos pirmiausia siejamos su apeiginių žanrų folkloru – kalendorinių švenčių, *perėjimo* apeigų metu atliekamomis dainomis, žaidimais ir kt. Būtent tos šventės, kurios žymėjo perėjimą iš vieno būvio į kitą (pvz., vestuvės) ar iš vieno laiko į kitą (iš vieno metų į kitus, iš vieno derliaus nuėmimo į kito sėją ir pan.), buvo laikomos *ribinėmis* – itin svarbiomis žmogui, joms būtinai reikėjo dievų apsaugos. Šią apsaugą buvo stengiamasi užsitikrinti tam tikrais ritualais, veiksmais, kurie, anot M. Eliadė's, yra ne kas kita, kaip dievų mėgdžiojimas, nes „religingas žmogus prisiima žmogaus dalią kaip tokią, kuri turi aukštesnį (*transhumain*), transcendentinį modelį. Jis laiko save *tikru žmogumi* tik tiek, kiek mėgdžioja dievus, herojus kultūrintojus arba mitinius protėvius“ (Eliadė, 1997, p. 70–71). „...šventybės pasireiškimas erdvėje turi kosmologinę vertę: kiekviena erdvinė hierofanija arba kiekvienas erdvės pašventinimas prilygsta „kosmogonijai“. [...] *pasaulis leidžiasi suvokiamas kaip pasaulis, kaip kosmosas tiek, kiek apsireiškia kaip šventas pasaulis*. Kiekvienas pasaulis yra dievų kūrinys, nes buvo arba tiesiogiai sukurtas dievų, arba jų pašventintas ir, vadinasi, „kosmizuotas“ žmonių, rituališkai atkuriančių pavyzdinį sankūros aktą“ (Eliadė, 1997, p. 46).

Bene dažniausiai nedialoginių dainų pakaitinis atlikimas pasitaiko vestuvių bei pavasario apeigose. **Vestuvėse** pakaitomis buvo dainuojama ne vien jau aptartaisiais atvejais. Štai lietuvių mergvakario, pasėdo ir kitos, net labai ilgos (kelių dešimčių posmų) dainos išdainuojamos pakartojant kiekvieną posmą po du kartus. Kitų tautų vestuvėse pakaitinis atlikimas susijęs su verkavimais: baltarusių „tradicijoje verkavimai buvo atliekami arba tik jaunosios, arba jaunosios ir jos motinos pakaitomis ar vienu metu“ (Варфоломеева, 1986, p. 78); rusų vestuvėse „dažnai verkaujama dialogo forma tarp „veiksmo“ dalyvių (jaunosios ir draugių, jaunosios ir motinos ir t. t.)“ (Пьянкова, 1973, p. 20). Svarbi ir lietuvių vestuvių persirengėlių pavyzdžių grupė – pakaitomis šias dainas dainuoja jaunoji ir jos motina (arba joms atstovaujantieji vestuvių dalyviai). Jaunosios raudai (improvizaciniam prasminio klausiamojo

teksto verkavimui) čia priešpriešinama motinos partija (linksmas akcentinio ritmo atsakymas – refrenas). Taigi pereinamuoju momentu nuotaka tampa svetima ir savo giminei, o tai persirengėlių dainas priartina prie anksčiau aptartosios dviejų pusių kovos pavyzdžių grupės, tačiau kiti bruožai (verkavimas, „lino kančios“ teksto, neretai labai *ilgo*, išdainavimas, triukšmo kėlimas) byloja apie galimą kitokią jų pakaitinio atlikimo prasmę.

Lietuvių apeiginis laukų lankymas **pavasarij** susijęs su žemės budinimu ir būsimo derliaus apsauga. Vienas būtinų šios apeigos elementų – apeiti laukus juos „apdai- nuojant“. Garsui, dainuojant pakaitomis skambančiam tarsi „iš visų pusių“, suteikiama maginė apsauginė galia (žr. Račiūnaitė, 1991, p. 179). Tą pačią apsaugos funkciją galime išvelgti ir rugiapjūtės metu skambančiame pakaitiniame dainavime: garsas vienos dainininkės perduodamas kitai, tos – trečiai ir t. t. – taip apsupamas juo visas laukas (nuimamas derlius). Beje, dainavimas, kaip pažymi pateikėjai, turi būti labai garsus¹⁴ („daugiau balsų *rėkiam*“; „Kai giedam rugių giesmes, tai su ranka mojuojam ties burna, kad *balsas atsidaužtų*“¹⁵). Slavų tautose pavasaris „šaukiamas“ taip pat būtinai labai garsiai ir – antifoniniu būdu: „Būtent pavasario šūksniai labiausiai atskleidžia garsaus dainavimo svarbą muzikinėje Padnieprės (kaip ir Polesės) kultūroje. Kaip pažymi ir patys dainavimo tradicijos perdavėjai, „šaukti (заклікаць) pavasarį reikia garsiai, kad atbalsiai eitų toli“. Foninį aido efektą, dainuojant šūksnius aukštumose, palei ežerą, dažnai stiprina ir antifonas – balsų susišaukimas“ (Мажэйка, Варфаламеева, 1999, p. 14). Kaip teigė tyrinėtoja T. Agapkina, tokio „dainavimo prasmė buvo garsu aprėpti kuo didesnę erdvę, tarsi užpildyti ją“¹⁶ (Агапкина, 2000, p. 193). Šiame kontekste savaime suprantamas bei tikslingas atrodytų ir lietuvių Užgavėnių pasivažinėjimo dainų atlikimas pakaitomis. Tačiau pateikėjai apie tokį atlikimą neužsimena (išskyrus, berods, vieną pavyzdį), nors dabar folkloro ansambliai šias dainas dainuoja būtent pakaitomis.

2. Pakaitinio atlikimo būdo paskirtis socialinio gyvenimo lygmenyje

2.1. Komunikacinis pakaitinio dainavimo aspektas

Be apeiginiame sluoksnyje atskleistųjų, folklorinė medžiaga mums pateikia ir kitokio pobūdžio pakaitinio atlikimo būdo pavyzdžių. Tai įvairūs dainuojamieji dialogai, kurių pakaitinio atlikimo funkcija yra *komunikacija* – pasikeitimas informacija, ginčai ir pan. Be to, įvairių apeigų metu tarsi siekiama užmegzti ryšį su „ne šiuo pasauliu“, su dievais. Pakaitiniu dainavimu

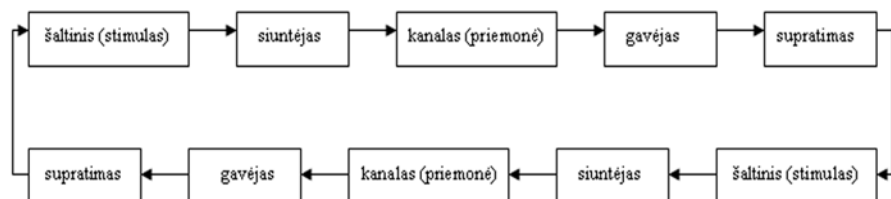
tarsi siunčiamas verbalinis signalas, tikintis kokio nors „atsakymo“, pavyzdžiui, apsaugos. Taigi čia išvelgiame dar vieną komunikacijos bruožą – siekiamybę bendrauti su anapusiniu pasauliu.

Aptariant šiuos klausimus, bandant nustatyti, kokios komunikacijos rūšys išryškėja pakaitiniu būdu atliekama folklore, pirmiausia būtina apibrėžti, ką vadiname terminu *komunikacija*.

Komunikacijos terminas, kaip akcentavo veikalo apie *žmonijos komunikaciją* autoriai S. L. Tubbs ir S. Moss, „savaime pasidarė pernelyg daugiareikšmis, t. y. turi per daug apibrėžimų“ (Tubbs, Moss, 1991, p. 6). Tačiau visų komunikacijos teorijų, modelių kūrėjai vieningai sutaria, kad *komunikacijos esmė* yra darbas su informacija (jos tvarkymas ir keitimasis ja). Todėl apibendrintai *komunikacija* suvokiama kaip keitimosi informacija procesas (Grebliauskienė, Večkienė, 2004, p. 25). Šiame procese dalyvauja mažiausiai du subjektai, kurie paeiliui atlieka informacijos (tam tikrais ženklais išreikštų prasmių) siuntėjo ir gavėjo funkcijas. Taigi *žmonijos komunikaciją* galėtume apibrėžti kaip prasmių kūrimą tarp dviejų ar daugiau žmonių, o *komunikaciją apskritai* – kaip *pranešimų* kūrimą ir keitimąsi jais. *Pranešimai* (informacija, išreikšta prasminių ženklų sistema) gali būti 4 tipų: 1) tikslinis žodinis, 2) netikslinis žodinis, 3) tikslinis nežodinis ir 4) netikslinis nežodinis (Tubbs, Moss, 1991, p. 8).

Kaip žinome, pranešimai gali būti „užkoduojami“ (t. y. parengiami perdavimui, siuntimui) ne tik neverbaliniais ženklais, bet ir gestais, mimika ar net jusliniais signalais. Tačiau visų komunikacijos folklore / folkloru peripetijų čia neanalizuosime¹⁷, kalbėsime apie pagrindinį pakaitinio atlikimo bruožą (komunikaciniame lygmenyje) – *tarpasmeninį verbalinį bendravimą*¹⁸.

Tarpasmeninę komunikaciją aprėpia trys pagrindiniai etapai (plg. Trenholm, 1986, p. 9): *stimulus* → *informacija* → *komunikavimas*. Esant *stimului*, *siuntėjas* pasirenka *priemonę* ir perduoda *informaciją gavėjui*, kuris ją *suvokia*. Jei *informacijoje* yra „užkoduota“ atsakymo tikimybė, *gavėjui* ji tampa *šaltiniu* perduoti atsakomąją *informaciją*. Taigi jis tampa *siuntėju*, pasirenkančiu *priemonę* ir perduodančiu *informaciją* pirmajam *siuntėjui*, kuris savo ruožtu tampa *gavėju* ir t. t. Toks komunikacijos procesas gali būti begalinis; pagal M. De Fleuro¹⁹ modelį, jį galėtume pavaizduoti šitaip:

2 pvz. Tarpasmeninės komunikacijos modelis

Tai vienas dažniausiai pakaitinio atlikimo medžiagoje pasitaikančių komunikacijos modelių. Sąlygiškai jį žymėsime $S1 \leftrightarrow \infty S2$, kur $S1$ ir $S2$ – subjektai, paeiliui tampantys siuntėju ir gavėju, \leftrightarrow – abipusis bendravimas, ∞ – begalinis, nenustatytos trukmės bendravimas. Tokių komunikacijos modelių matome daugelio dialoginių dainų, žaidimų atlikime (žr. 3 pvz.)²⁰.

Nenustatytos trukmės tarpasmeninė komunikacija ypač dažna įvairių tautų piemenų folklore. Štai Estijos Mulgimaa regione paplitusios piemenų dainos *helletused* buvo skirtos tam, kad „vieni kitus pralinksmitų ir bendrautų vieni su kitais (per didelį nuotolį). *Helletused* atlikėjai apibūdina šitaip: „Melodija buvo tokia pati, žodžių tiek, kiek norėjosi, bet *ella* pridedama kiekvienos eilutės pabaigoje. Kalbėk tiek, kiek gali, nors iki pietų“. *Helletused* ryškiai varijuojami, jie improvizaciniai. Motyvai galėjo būti įterpiami ir praleidžiami, pagrindinis yra kvietimas: „Eik čia!“, „Eik čia su banda!“, „Gink čia bandą!“ ir t. t. *Helletus* prasideda kreipiniu į tą, kam jis skirtas, ir baigiasi specialiomis baigiamosiomis frazėmis. Berniokiškuose *helletused* dar randami motyvai: „Jaučiai, kautis!“, „Aš turiu kaspiną kepurei!“, mergaitiškuose: „Aš turiu raštą rankovėms!“, „Vainikėlį ant galvos!“, „Einam uogu!“ ir pan. *Helletused* greičiau galėjo būti dialogas, kuriuo pranešamos visos naujienos“ (Vissel, 1990, p. 135). Analogiškai bendraudavusios ir ukrainiečių mergaitės kalnų ganyklose: „[dainų] tekstas humoristinis arba satyrinis. Kartais mergaitės čia pat improvizuoja, naudodamos žodines „formules“, kurių apibendrintas turinys yra tokie klausimai ir atsakymai: „Kaip gyveni?“, „Ką veiki?“, „Ar namie visi sveiki?“ – „Ačiū, gerai“, „Ganau karves“, „Visi sveiki“ ir pan. (Гошовский, 1986, p. 32).

Lietuvių folklore begalinės piemenų komunikacijos modelio dainuojamųjų pavyzdžių neturime. Galima manyti, kad jie išnyko, o susišaukimo, susižinojimo dainuojant funkciją iki mūsų dienų išsaugojo *oliavimai*. Oliuodami piemenys perduodavo tam tikrą informaciją, pvz., žinią, kad išginė bandą arba – laikas ginti gyvulius namo: „Oliuoja vakare, kai reikia ginti gyvulius namo. Vienas piemu stovi ant vieno kalno, kitas – ant kito ir oliuoja, t. y. šaukia vienas kitą – laikas ginti gyvulius namo“²¹. Teksto šiame oliavime nėra, taigi informaciją teikia pats oliavimas („sutartinis ženklas“): *Oholia holia! Holholia holholia, holholia holholia* ir t. t. (žr. DM, p. 12). Šitoks susišaukimo funkciją atspindintis komunikacijos variantas apsiriboja *signalo* perdavimu ir priėmimu, tęstinumas čia nėra būtinas (nors – galimas). Sąlygiškai tokį komunikacijos modelį žymėsime $S1 \leftrightarrow S2$, kur $S1$ ir $S2$ – subjektai, paeiliui tampantys siuntėju ir gavėju, \leftrightarrow – abipusis bendravimas (žr. 4 pvz.)²².

Iki šiol kalbėjome apie tarpasmeninę komunikaciją, kai bendraujama tiesiogiai. Tai *tiesioginės komunikacijos* rūšis, pasižyminti keitimosi informacija aiškumu

ir identifikacijos paprastumu. Sunkiau atpažįstama, o kartu – laisviau interpretuojama yra pakaitinio atlikimo medžiagoje išskiriama komunikacijos rūšis – *netiesioginė komunikacija*.

Netiesioginė komunikacija – tai pastangos bendrauti su dievais (Dievu), taigi tai – iš dalies verbalinis, tikslinis komunikavimas tarp žmogaus ir viršsubjekto. Tokios komunikacijos proceso svarbiausi požymiai: 1) *informacija* (klausimas, prašymas) *siunčiama viršsubjektui*, 2) *atsakymo gavimas dažnai suvokiamas per tarpininką* ir 3) *atsakymo gavimas yra reliatyvus, santykiškai realus*. Netiesioginės komunikacijos modeliai gali būti įvairūs, juos galima apibendrinti schema $S \rightarrow VS$, kur S – subjektas, siuntėjas, VS – viršsubjektas, gavėjas, \rightarrow – netiesioginis bendravimas (žr. 5 pvz.).

Dažniausiai *viršsubjektui* siunčiama *informacija* yra prašymas, kurio stimulus – tam tikros naudos siekimas. Perdavimo *priemonė* – pakaitinis atlikimas, o *poveikis* atpažįstamas pagal prašymo pobūdį.

Taigi *netiesioginės komunikacijos* paskirtis yra ryšys su anapusiniu pasauliu. Ankstesniame skyriuje jau kalbėjome, kad ryšys su dievais (Dievu) yra *būtinis* siekiant užtikrinti *apsaugą* žmogui ir jį supančiai erdvei (*perėjimo ritualų* – gimtųjų, vestuvių, laidotuvių, metų kaitos ir pan., *bažnytinių apeigų* metu). Be to, žmogus dievų apsaugos prašo ne tik sau pačiam, bet ir gamtai, dirbamai žemei, konkrečiau – visiems žemės derlingumą užtikrinantiems ritualams. Tokios apsaugos siekimą atspindi lietuvių apeiginis laukų lankymas pavasarį. Vienas iš būtinų šios apeigos elementų yra laukų apėjimas juos „apdainuojant“, t. y. specialias dainas pakaitomis dainuojant dviem ar trimis pulkais. Tinkamas apeigos (ritualo) atlikimas leidžia tikėtis, kad dievų apsauga lems gausų derlių (tad ir žmogaus gerovę) (žr. 6 pvz.).

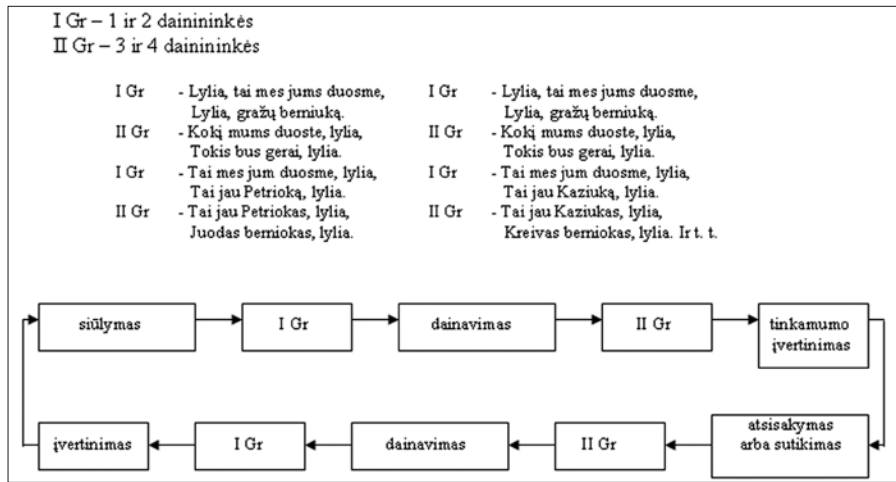
Taigi išskyrėme tris pagrindinius komunikacijos funkcinės raiškos pakaitinio atlikimo kontekste būdus, kuriuos sąlygiškai galima pavadinti šitaip:

- 1) tarpasmeninė tiesioginė nenustatytos trukmės komunikacija ($S1 \leftrightarrow \infty S2$),
- 2) tarpasmeninė tiesioginė nustatytos trukmės komunikacija ($S1 \leftrightarrow S2$),
- 3) netiesioginė komunikacija ($S \rightarrow VS$).

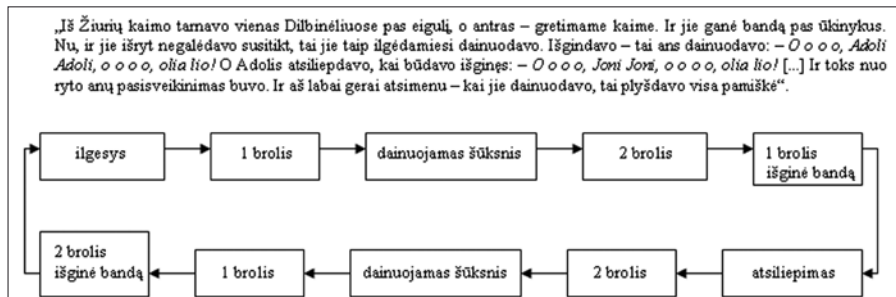
Jų, be abejonės, yra gerokai daugiau, tačiau jau ir čia išvardytieji atskleidžia pakaitinio atlikimo būdo *komunikacinės funkcijos* svarbą. Komunikacinė funkcija, kaip matėme, yra glaudžiai susijusi su *utilitarine* (susižinojimo būtinybės, naudos siekimo) bei *erdvės hierofanijos* (apsaugos užtikrinimo) *funkcijomis*.

2.2. Utilitarinė pakaitinio atlikimo būdo paskirtis

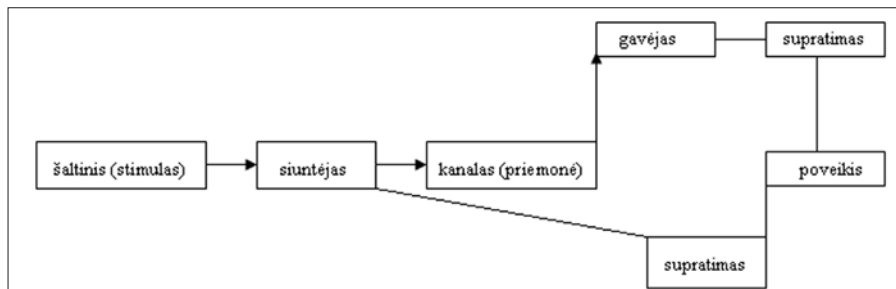
Be jau aptartųjų, utilitarinę funkciją pakaitinis dainavimas socialinio gyvenimo lygmenyje įgauna dar keliais atvejais, pavyzdžiui, tada, kai jis pasirenkamas dainų

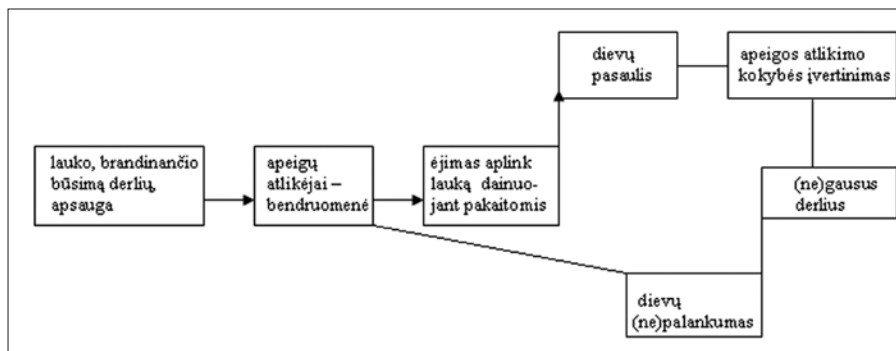
3 pvz. Tarpasmeninės komunikacijos modelio S1 ↔ ∞ S2 interpretacija:
advento-Kalėdų laikotarpio žaidimas

4 pvz. Tarpasmeninės komunikacijos modelio S1 ↔ S2 interpretacija:
oliavimo aprašymas „Broļiai susikalba dainuodami“

5 pvz. Netiesioginės komunikacijos S → VS modelis

6 pvz. Netiesioginės komunikacijos modelio S → VS interpretacija:
pakaitinis dainavimas laukų lankymo apeigose

mokymuisi ar jų atlikimui palengvinti. Pateikėjų ir kai kurių tyrinėtojų nuomone, lietuvių vestuvinių dainų pakaitinį atlikimą lėmė būtinybė improvizuoti tekstą, pritaikyti jį konkrečiai situacijai – kol antroji grupė atkar-toja, pirmoji gali sugalvoti kito posmo žodžius. Ši mintis visiškai pagrįsta – apdainuojant, „monijant“ saldinių ir kitoniškų dovanų, dainininkėms iš tiesų neretai tekdavo pakreipti tekstą vienaip ar kitaip, priklausomai nuo to, kaip apdainuojamasis atsilygindavo. Baltarusių vestuvėse „dažniausiai choras susideda iš dviejų grupių – jaunosios giminės ir jaunojo giminės arba jaunesnių ir vyresnių dainininkių. Pašalinių (vestuvių stebėtojų) dainininkių choras taip pat susidaro iš dviejų grupių, kiekvienoje jų – du ar daugiau asmenų. Dainininkės sustodavo eilėmis („творomis“ – *творамі*) viena už kitos, kibosi už parankių ir dainavo, žiūrėdamos viena kitai į lūpas, kad dainos skambėtų vieningai, ypač tada, kai reikėjo kai kuriuos žodžius ar posmus improvizuoti, pritaikyti konkrečiai situacijai. Dažnai chorai pakaitomis dainuodavo vis tą pačią eilutę arba posmą. Tai priklausė nuo dialoginio vestuvių veiksmo pobūdžio ir jo dinamiškumo bei trukmės. Dainavimo dviem choralais („grupėmis“, „*тупай*“, „*шопай*“) tradicija reikalavo dainų-dialogų. Chorai dainuodavo vyrų ir bernų, jaunųjų, jų tėvų, svotų ir kitų vardu. Ir jaunojo, ir jaunosios pusės moterų chorai buvo sudaryti iš dviejų amžiaus grupių – ištekėjusių moterų (*свахі*) ir netekėjusių merginų (*дружки, баярки, бальшанкі, шаферы* ir kt.). Tai vienas iš vestuvinių chorų pavidalų. Kitą sudaro chorai, kurie atstovauja jaunosios ir jaunojo giminei. Dažnai šių grupių (ištekėjusių ir netekėjusių, jaunosios giminės ir jaunojo giminės) atstovai paeiliui demonstruoja savo „pranašumą“, ginčijasi (*вядут „спрэчку“*) dialoginių dainų forma, gina savosios pusės interesus“ (Малаш, 1980, p. 10). Centrinuose Poozerės rajonuose „svotus *ганяць*“ dainų varžytuvių forma. Tai vyksta jaunikio namuose sėdint už stalo ir liaudyje toks dainavimas vadinamas *як свяціці брэжуцца*. Kaip liudija atlikėjai, tokioms „varžyboms“ neretai rengiamasi iš anksto, prisimenama kuo daugiau dainų – apdainavimų. Apdainavimų metu vestuvių dalyviai „aktyviai palaiko savo pusę pritariančiais šūksniais ir juoku, audringai reaguodami į „savo“ dainą, kartais pasakinėdami vieną ar kitą posmą, kad varžytuvės kuo ilgiau nesibaigtų. Tokiu būdu *пераневы*, arba „dainos su atsakymu“, „pjautynių dainos“ kartais tęsiasi gana ilgai, sudarydamos vieną iš kulminacinių vestuvių veiksmų“ (Варфоломеева, 1988, p. 29–30).

Be to, vestuvėse dainuoti reikėdavo labai ilgai, todėl dainavimas pakaitomis leisdavo tai vienoms, tai kitoms dainininkėms pailsėti. Taigi dainuoti pakaitomis – *lengviau* nei vienu būriu. Apie tai kalba ir dauguma pakaitinio atlikimo tyrinėtojų. Štai V. Gošovskis, aprašydamas ukrainiečių kalėdinių dainų pakaitinį dainavimą, pažymi, kad jų refreniškumą lėmė „tradicinis grupės kalėdotojų su

užvedėju (*безевоі*) kalėdinių dainų atlikimas. Užvedėjas pradėdavo, išdainuodavo visus dainų tekstus, o kalėdotojų choras atlikdavo tik reikiamą priedainį ar refreną. Toks funkcinis pasidalijimas priklausė nuo to, kam kalėdotojai dainuodavo dainą (pavyzdžiui, šeiminkui ar šeiminkinkei, jų sūnui ar dukrai, našlei ar našlaitei ir pan.), keitėsi ir jos turinys. Kadangi kalėdinių dainų tekstai būna nuo 20 iki 50 posmų, visi kalėdotojai jų prisiminti negalėdavo. Be to, priklausomai nuo konkrečios situacijos ar aplinkybių, kuriose atsidurdavo trobon įėję kalėdotojai, talentingam „beriozai“ kai kuriuos posmus kartais tekdavo improvizuoti“ (Гошовский, 1971).

Pakaitinis atlikimas parankus dar ir dėl to, kad dainavime gali dalyvauti ir nemokantys ar silpnai mokantys dainą: „Kiekvieną užvedėjo padainuotą posmą kartojo choras. Tad galėdavo dainuoti ir tie, kurie nemokėjo dainos, o užvedėjui likdavo pakankamai laiko prisiminti tolesnį posmą arba, jei reikėjo, sukurti jį“ (Таміре, 1983, p. 11); „Šis dainos atlikimo būdas padarė dainuoti asmenis, silpnai mokėjusius poetinį tekstą (antroji grupė kartoja žodžius, kuriuos padainavo pirmoji)“ (Muszkalska, 1999, p. 28).

Išvados

Pakaitinio dainavimo paskirties paieškos, atliktos ištyrus lietuvių ir įvairių kitų tautų tradicijose paplitusio pakaitinio dainavimo medžiagą ir pasitelkus įvairių sričių (mitologijos, antropologijos, filosofijos, sociologijos ir kt.) tyrėjų darbus, leidžia daryti šias išvadas:

1. Dainavimas pakaitomis – universalus reiškinys, todėl jo paskirtis (kaip ir ištakos bei kiti reiškinio tyrimui svarbūs klausimai) atsiskleidžia gretinant jį su kitomis universalijomis. Esminis šiuo požiūriu – dualinės organizacijos universalumas.

2. Dualinė organizacija lėmė visuomeninio gyvenimo pobūdį, darė įtaką žmonijos požiūriui ir atsispindėjo gausiuose dualistiniuose mituose. Dualizmas mituose gali būti arba antagonistinis, arba vieningas; taigi ir dainavimas pakaitomis gali būti arba antagonistinio pobūdžio (dviejų grupių kova), arba pagrįstas keleto narių gretinimo binarika.

3. Apeigų prasmė – „rituališkai atkurti pavyzdinį sankūros aktą“, „kosmizuoti“ erdvę (Eliade, 1997, p. 46). *Ribinių* švenčių metu, kai pereinama iš vieno būvio ar laiko į kitą, ypač svarbus dievų palankumas, todėl tikėtina, kad, greta kitų apeigų, buvo svarbu pasirinkti ir apeiginių dainų atlikimo būdą. Taip aiškėja pakaitinio dainavimo apeigų metu paskirtis – **dievų, mitologinių herojų mėgdžiojimas ir erdvės hierofanija**.

4. Pakaitinio dainavimo pavyzdžiams pritaikius komunikacijos teoriją, išryškėja dar viena svarbi tokio atlikimo būdo paskirtis – siųsti ir priimti pranešimus,

t. y. **komunikacinė funkcija**. Pakaitinio atlikimo kontekste išskyrėme tris pagrindinius komunikacijos modelius: 1) tarpasmeninė tiesioginė nenustatytos trukmės, 2) tarpasmeninė tiesioginė nustatytos trukmės ir 3) netiesioginė komunikacija.

5. Dainavimas pakaitomis yra parankus dainų atlikimo procesui palengvinti (kai dainuoti tenka labai ilgai arba reikia improvizuoti dainuojamą tekstą), kai dalyviai nemoka dainų (atliekant refreną) arba jų mokosi (kartojant vedančiojo padainuotą posmą). Tai **utilitarinė** pakaitinio dainavimo funkcija.

6. Pakaitinio dainavimo funkcijos, išryškėjusios mitologiniame arba socialinio gyvenimo lygmenyse, nėra izoliuotos viena nuo kitos, sąveikauja tarpusavyje, o jų raiška apeiginiame lygmenyje gali būti labai įvairi.

Nuorodos

- ¹ *Atlikėjų grupė* vadinama atlikime dalyvaujanti, kokybiniu požiūriu neapibrėžta dainuojančiųjų dalis – ją gali sudaryti ir vienas, ir du ar daugiau atlikėjų.
- ² Pakaitinio atlikimo būdo šaltinių ir tyrinėjimų apžvalgą žr.: Juciūtė, 2004, p. 157–159.
- ³ Liaudies terminais – *in du pulkus, un du būrius, papunkčiui, pamainais*.
- ⁴ A. M. Золотарев. *Родовой строй и первобытная мифология*. М., 1964.
- ⁵ Lévi-Strauss, 1969, p. 69–83; 1985, p. 154–188.
- ⁶ Maybury-Lewis, 2001.
- ⁷ Попов, 1998.
- ⁸ Abu šiuos požiūrius taip pat aptaria autoriai K. Maddock (2001), D. Maybury-Lewis (2001) dualinę organizaciją nagrinėjančiuose straipsniuose.
- ⁹ Šiandieninėje visuomenėje itin gajūs prietarai, rodantys priešpriešos *geras–blogas* sąsajas su kitomis binarinėmis opozicijomis erdvės, lyties, tūrio ir laiko požiūriais (pvz.: *Jei panižo kairiąją akį – verksi, dešiniąją – džiaugsies; Kad naują kokią darbą dirbti pradendant moteriška užėina, laimės nėra, o kad vyriškis – laimė yra; Jei pereina kelią su pilnais kibirais – išsipildys sumanymai, jei su tuščiais – neišsipildys; Ryte pamatytas vyras laimę neša, vakare – nelaimę* ir t. t.).
- ¹⁰ AA L 2002 08 12 – Ona Barsteigienė, Tverai, Plungės r.
- ¹¹ AA L 2002 08 11 – Stanislava Kliševičienė-Karlušaitė, g. 1928 m. Mėžionių k., Ignalinos r., gyv. Jakelių k., Adučiškio apyl., Švenčionių r.
- ¹² I (moterys): *Mes pasėjom rūtelas, rūtelas*. II grupė (vyrai): *Mes sulaisim žirgelius, žirgelius*. I: *Mes suimsim žirgelius, žirgelius*. II: *Mes jums duosim du šimtu, du šimtu*. I: *Mum nereikia tų šimtų, tų šimtų*. II: *O ką jums tad reikėtų, reikėtų?* I: *Mums reikėtų Onutės, Onutės*. II: *Mum Onute kvailute, kvailute*. I: *Ogi mes jo mokinsiam, mokinsiam*. II: *O kaip jūs ją mokysit, mokysit?* I: *Mes jai duosim rykštelės, rykštelės*. – KLF 1247(11) – P.: Julija Kalvėnienė-Keršauskaitė, g. 1917 m. U.: D. Račiūnaitė, P. Petkevičius, A. Jakimavičiūtė, 1988 m. Ustukių k., Pasvalio r.
- ¹³ Beje, šis oliavimas, pateikėjos teigimu, buvo dainuojamas „kai per Sekmines svaidydavosi akmenimis“ (žr. AM 52 pastabą p. 619). Svaidymąsi akmenimis, kurį vėliau pakeitė „apsimėty-
- mas“ pajuokomis, mini ir O. M. Freidenberga (Фрейденберга 1997, p. 127).
- ¹⁴ Tikima, kad garsus dainavimas ar kitaip išgaunamas intensyvus garsas atbaido piktašias jėgas (žr., pvz., Лобанов, 1997, p. 90–103).
- ¹⁵ KTR 41(2) pastaba – P. Rožė Čenkienė-Neveriūtė, 65 m., kil. iš Paručio k., Varėnos r. U.: G. Četkauskaitė Vilniuje.
- ¹⁶ Laukų apdainavimo apsauginę funkciją tyrinėtoja T. A. Agarkina išsamiai aprašė straipsnyje „Garsinis laiko ir ritualo pavidalas“ (Агаркина, 1999); jos mintis papildė ir E. E. Levkievskajos tyrimai (Левкиевская, 1999). Tyrinėtojų nuomone, apsauginiu dainuojant tampa ne dainos tekstas, o pats garsas, todėl juo siekiama „užpildyti“ kuo didesnę erdvę (dainuojant labai garsiai, aukštesnėse vietose ir pan.) (Агаркина, 1999, p. 30–35; Левкиевская, 1999, p. 53, 55).
- ¹⁷ Apie įvairius folkloro atlikėjų bendravimo būdus ir aspektus žr. Земцовский, 1984, Новик, 1994, ir kt.
- ¹⁸ Pasak N. Večkienės, komunikacija gali būti: vidinė ir išorinė, biologinė ir socialinė, verbalinė ir neverbalinė, rašytinė ir nerašytinė, tikslinė ir netikslinė, tarpasmeninė ir masinė (Grebliauskienė, Večkienė, 2004, p. 17).
- ¹⁹ Žr. McQuail, Windhal, 1993.
- ²⁰ LTR 925(73). Pat.: Zabelė Jarmoškienė-Blaževičiūtė, g. 1864 m. Rizgūnų k., Paringio apyl., Švenčionių aps. U.: ml. J. Jurga, t. J. Aidulis 1936 m.
- ²¹ DM 12, p. 483 pastaba. Pat.: Motiejus Navickas, 70 m., iš Volungių k., Luksnėnų apyl., Alytaus r. U.: I. Kazlauskaitė ir A. Puišys 1964 m.
- ²² DLLP 137. Pat.: Adolfiną Stasiūnienė, g. 1916 m., gyv. Dilbinėlių k., Žagarės apyl., Joniškio r. U.: J. Dovydaitis 1979 m.

Sutrumpinimai

- AA L 2002... – Asmeninis autorės archyvas, dainininkų laišakai, gauti nurodyta data.
- AM – *Aukštaičių melodijos*. Par. L. Burksaitienė ir D. Krištopaitė. Vilnius: Vaga, 1990.
- BsOD – *Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*. Surinko J. Basanavičius, parengė K. Aleksynas, t. 9: Ožkabalių dainos, kn. 1, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- DLLP – *Lietuvių liaudies pasakos su dainuojamaisiais intarpais*. Surinko, parengė J. Dovydaitis; mel. parengė Z. Puteikienė, Vilnius: Vaga, 1987.
- DM – *Dzūkų melodijos*. Sudarė ir parengė G. Četkauskaitė, Vilnius: Vaga, 1981.
- KLF – Lietuvos muzikos akademijos (buv. Konservatorijos) Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus archyvo įrašai magnetofono juostose.
- KTR – Lietuvos muzikos akademijos (buv. Konservatorijos) Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus rankraštynas.
- LLD I – *Lietuvių liaudies dainynas: Vaikų dainos*. Parengė P. Jokimaitienė; mel. parengė Z. Puteikienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1980.
- LLDK KI – Misevičienė, Vanda. *Kalendorinių apeigų dainos. Lietuvių liaudies dainų katalogas*. Vilnius: Vaga, 1972.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.

Terminų žodynelis

Amebėjinis dainavimas. *Pakaitinio dainavimo* variantas – dainos atlikimas grupėms pakaitomis dainuojant posmo dalis. Viena atlikėjų grupė renka prasminį tekstą, o kita – dainuoja refreną. Terminas *amebėjinis* (lot. *amoebaeum*) kilęs iš gr. *ἀμειβόμενος*; pakaitinis, besikaitaliojantis; kintamas, nepastovus, permainingas. *Ἀμειβάδης*; pakaitomis, *ἀμειβάτως*; savo ruožtu, atsakant. *Τα ἀμειβάτα* (Plat.; lot. *carmen amoebaeum*) poema su veikėjais; *χορός εἰς ἀμειβάτα συγχε-χορηγούμενος* (Plut.) pakaitomis atsakantis choras.

Antifoninis dainavimas. 1) Dainos atlikimas keičiantis keletui atlikėjų grupių (sin. *pakaitinis dainavimas*). 2) Išskiriant *pakaitinio dainavimo* variantus – dainos atlikimas grupėms pakaitomis dainuojant po posmą. Terminas *antifona* (lot. *antiphona*, angl. *antiphon*, vok. *Antiphon*, rus. *Антифон*, vengr., ital. ir isp. *Antifona*, pranc. *antienne*; vediniai: angl. *antiphonal singing*, vok. *antiphonische Gesang*, rus. *антифонное пение*) kilęs iš gr. *αντι-φωνος*; skambantis skirtingai, esantis priešais; skambantis kaip atsakymas, atsišaukiantis, antrinantis. Žodis sudarytas iš priešdėlio *anti-* (gr. *ἀντι- αντι- αντί-* – prieš(ais), priešingas, prieš, vietoj (ko), kuris giminingas lot. *ante* – prieš, priešais (ką)) ir daiktav. – *phone* (gr. *φωνή* – garsas, balsas, giminingas su *φωμί, φάω* – kalbėti, *φήμη* – balsas, pranešimas, gandas, fr. idė. pagrindas **bhā* – kalbėti, sakyti, iš čia taip pat L. *for, fārī* – kalbėti, *fāma* – pasikalbėjimas, pranešimas, gandas, perdavimas, reputacija, lit. – posakis).

Dialogas (muz.). *Pakaitinio dainavimo* variantas – dainos atlikimas pagal poetinio teksto dialogą keičiantis atlikėjų grupėms. Terminas *dialogas* (lot. *dialogus*, angl. *dialog*, vok. *Dialog*, pranc. *Dialogue*, rus. *диалог*) kilęs iš gr. *διάλογος*; pokalbis, kalbėjimas paeiliui, pakaitomis.

Pakaitinis dainavimas (rus. *попеременное пение*; angl. *alternative singing*; vok. *Wechselgesang*, kt.). Dainos atlikimas keičiantis keletui atlikėjų grupių (sin. *antifoninis dainavimas*).

Responsorinis dainavimas artimas *amebėjiniam*, tačiau šiuo terminu apibrėžiamas ne liaudies, o bažnytinės muzikos atlikimo būdas: katalikiškasis giedojimas, kai bendruomenė ar choras refrenu atsako solistui.

Literatūra

A comprehensive etymological dictionary of the english language. Dealing with the origin of words and their sense development thus illustrating the history of civilisation and culture by Dr. E. Klein. Unabr., one-vol. ed. Amsterdam, Oxford, New York: Elsevier scientific publishing company, 1971.

Balys, Jonas. *Lietuvių mitologijos sakmės*. London: Nida Press, 1956.

„Dvynių mitai“. In: *Mitologijos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 1997, t. I.

Juciutė, Loreta. „Antifoninis lietuvių liaudies dainų atlikimo būdas“. In: *Lietuvos muzikologija*. Vilnius: Lietuvos muzikos ir teatro akademija, 2004, t. V.

Eliade, Mircea. *From primitives to Zen. A thematic Sourcebook of the History of Religions*. San Francisco: Harper&Row, 1977.

Eliade, Mircea. *Šventybė ir pasauliškumas*. Vilnius: Mintis, 1997.

Gimbutienė, Marija. *Baltų mitologija: senovės lietuvių dievės ir dievai*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2002.

Gizevijus, Eduardas. „Tilžiškių lietuvių parvedliavimo aprašymas“.

In: *Lietuvininkai. Apie vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje*. Parengė V. Milius, Vilnius: Vaga, 1970.

Grebliauskienė, Beata, Večkienė, Nijolė. *Komunikacinė kompetencija. Komunikabilumo ugdymas*. Vilnius: Žara, 2004.

Hirsch, Ferdinand. *Das grosse Wörterbuch der Musik*. Berlin: Neue Musik, 1984.

Kuzavinis, Kazimieras. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

Laurinkienė, Nijolė. „Sakmių apie pasaulio sukūrimą paplitimas ir prasmė“. In: *Tautosakos darbai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996. T. V(XII).

Laurinkienė, Nijolė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996(a).

Lévi-Strauss, Claude. *Antropologie structurale*. De l'Académie française, 1985.

Lévi-Strauss, Claude. *The Elementary Structures of Kinship*. Ed. by R. Needham. Boston: Beacon Press, 1969.

Maddock, Ken. „Dual organization“. In: *Encyclopedia of social and cultural Anthropology*. Ed. by A. Bernard, J. Spencer. London&New York: Routledge, 2001.

Maybury-Lewis, David. „Dual organization“. In: *The Dictionary of Anthropology*. Ed. by T. Barfield. Blackwell Publisher, 2001.

McQuail, Denis, Windhal, Sven. *Communication Models. For the Study of Mass Communication*. London: Longman, 1993.

Muszkalska, Beata. *Tradycyjna wielogłosowość wokalna w kulturach basenu Morza Śródziemnego*. Poznań: Wydawnictwo naukowe, 1999.

Niemi, Aukusti Robert. *Lituanistiniai raštai. Lyginamieji dainų tyrinėjimai*. Sud. S. Skrodenis. Vilnius: Džiugas, 1996.

„Pasaulio medis“. In: *Mitologijos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 1999, t. II.

Račiūnaitė, Daiva. „Laukų lankymo giesmės“. In: *Lietuvių liaudies papročiai*. Mokslinės praktinės konferencijos medžiaga 1989 m. kovo 30 d. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1991.

Sachs, Curt. *Muzyka w świecie starożytnym*. Kraków: Polskie wydawnictwo muzyczne, 1988.

Terminorum musicae. Index septem linguis redactus. 2 Aufl. 1980.

Trenholm, Sarah. *Human Communication theory*. New Jersey: Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1986.

Tubbs, Stewart L., Moss, Sylvia. *Human Communication*. McGraw-Hill, Inc., 1991.

Vissel, Ana. *Mulgimaa karjaselaulud*. Eesti karjaselaulud III, Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1990.

Vītoliņš, Jekabs. *Latviešu tautas mūzika: Kāzu dziesmas*. Sak. Vītoliņš, Rīgā: Zinātne, 1968.

Webster's Dictionary of the English Language unabridged. Encyclopedic ed. New York: Webster's press.

Агапкина, Татьяна А. „Звуковой образ времени и ритуала (на материале весенней обрядности славян)“. Из: *Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян*. Москва: Индрик, 1999.

Варфоломеева, Тамара Б. „Белорусский свадебный причет: национальная традиция и финно-угорские типологические параллели“. Из: *Музыка в свадебном обряде финно-угров и соседних народов*. Таллин: Эсти раамат, 1986.

Варфоломеева, Тамара Б. *Северо-белорусская свадьба. Обряд, песенно-мелодические типы*. Минск: Наука и техника, 1988.

Гошовский, Владимир. *У истоков народной музыки славян*. Москва, 1971.

- Гошовский, Владимир. *Украинские песни Закарпатья*. Москва: Советский композитор, 1968.
- Гусев, В. Е. „Вождение „стрелы“ („сулы“) в восточном Полесье“. Из: *Славянский и балканский фольклор. Духовная культура Полесья на общеславянском фоне*. Москва: Наука, 1986.
- Древнегреческо-русский словарь*. Сост. И. Х. Дворецкий. Москва: Гос. Изд. Иностранных и национальных словарей, 1958. Т. I.
- Земцовский, Изаидий, И. „О природе фольклора в свете исполнительского общения“. Из: *Искусство и общение*. Сборник научных трудов. Ленинград, 1984.
- Золотарев, Александр М. *Родовой строй и первобытная мифология*. Москва: Наука, 1964.
- Кузнецова, Вера С. *Дуалистические легенды о сотворении мира в восточнославянской фольклорной традиции*. Prieiga per internetą: <http://www.ruthenia.ru/folklore/kuznetsova1n.htm>
- Кыйва, О. „Об обычаях и способах исполнения свадебных песен на эстонских островах“. Из: *Финно-угорский музыкальный фольклор: проблемы синкретизма*. Тезисы докладов. Таллин, 1982.
- Левкиевская, Елена Е. „Голос и звук в славянской апотропической магии“. Из: *Мир звучащий и молчаливый. Семантика звука и речи в традиционной культуре славян*. Москва: Индрик, 1999.
- Лобанов, Михаил А. *Лесные кличи: Вокальные мелодии-сигналы на Северо-Западе России*. Санкт-Петербург: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997.
- Мажэйка, Зинаида Я., Варфаламеева, Тамара Б. „Песенные традиции Падняпроўя. Системна-тыпалагічная характарыстыка“. Из: *Песні Беларускага Падняпроўя*. Минск: Беларуская навука, 1999.
- Малаш, Л. А. „Вясельныя песні“. Из: *Вяселле. Песні ў шасці кнігах*. Склад. Л. А. Малаш; муз. Дадат. З. Я. Мажэйка. Минск: Навука і тэхніка, 1980. Кн. 1.
- Музыкальный энциклопедический словарь*. Гл. ред. Ю. В. Келдыш. Москва: Советская энциклопедия, 1990.
- Новик, Елена С. *Архаические верования в свете межличностной коммуникации*. Prieiga per internetą: <http://www.ruthenia.ru/folklore/novik6.htm>
- Попов, В. А. „Дуальная организация“. Из: *Народы и религии мира: Энциклопедия*. Гл. ред. В. А. Тишков. Москва: Большая Российская энциклопедия, 1998.
- Пьянкова, С. „Некоторые особенности напевов в русской свадьбе“. Из: *Проблемы музыкального фольклора народов СССР: Статьи и материалы*, Москва: Музыка, 1973.

Summary

The search for the purpose of alternate singing, which was carried out analysing the material about this widespread way of performing in the Lithuanian and other nations'

traditions, employing research work in different spheres (mythology, anthropology, philosophy, sociology and other), enable us to draw the following conclusions:

1. Alternate singing is a universal phenomenon. Therefore its purpose (as well as its sources and other issues important for analysis of this phenomenon) becomes clear comparing it with other universal phenomena. The universal phenomenon of dual organization is essential in this respect.

2. Dual organization determined the character of social life, influenced man's viewpoint and was reflected in numerous dual myths. Dualism in the myths can be either antagonistic or unified. Analogically alternate singing can be either of antagonistic nature (generally, struggle between two groups) or based on the binarics of the comparison of several members.

3. The meaning of performing rituals is to ritually re-create a model of the creation of the world, to make space "cosmos-like". During celebrations, when transition is made from one state or time into another, the benevolence of gods is particularly important. Therefore it can be maintained that, besides other rituals, the choice of the way of singing was also important. Here the aim of alternate singing during rituals was to imitate gods and mythological heroes and the hierophany of space.

4. When the theory of communication is applied to instances of alternate singing one more aspect of the purpose of such performing, which is to send and receive messages, i.e., a communication function, becomes obvious. Three main communication models have been distinguished in the context of alternate singing: direct inter-personal communication of unlimited length; direct inter-personal communication of limited length; and indirect communication.

5. Alternate singing is convenient to make the process easier (when one has to sing for a long time or has to improvise the text). It also allows those who do not know the song to take a part in performing (join in the refrain) and to learn the songs (repeating the strophe, which was sung by the leader). This is the utilitarian function of alternate singing.

6. The functions of alternate singing, which are distinguished on the levels of mythological and social life, are not isolated from one another. They interact, and their expression on ritual level can manifest in various ways.